

BAKIOKO SAN FERNANDOKO KAPILEA

1937. urteko apirilaren 30ean jausi zan Bermeo faxisten eskuetan. Maiatzaren 6an, Bakiorantzako norabidea artu eben, Matxitxako inguruetan egozan Eusko Gudarosteko gudarieri erasoteko. “*Frecce Nere*” (gezi baltzak) izeneko italiar-espainiar guda-talde mistoko mila mutil aalegindu ziran euskalduneri atzera joan eragiten, baia ezin.

Bien bitartean, egokerearen estuasuna ikusita, Bakio-ko agintariak, Leandro Oraindi alkatea buru zala, erria utsituteko agindua emon eben. Alan bada, maiatzaren 1ean, erritar askok, geien-geienak, errefuxiatuak eta agintariak ies egin eben erritik, faxistak ganean etozalako. Erria ia utsik lotu zan, atzeraka joiazan euskal gudari batzuk izan ezik.

Beroneek **Iata** mendian eginda eukezan lubagietan sartu ziran, faxistak noz etorriko, areeri bertan aurre egiteko usteagaz. Artean, “*Itxasalde*” batailoiko gudariak, bakiotarrak batzuk.

Maiatzaren 9an, Matxitxakoko guda-lerroak uts egin eta egun beratan jausi zan, bada, Bakio faxisten eskuetan. Erria utsik egoan.

Erria artu ostean, egun batzuarrenean, maiatzaren 12an, asi ziran faxistak **Iata** mendian gora, arerioak euren jagon lekuetatik urten eragin eta andik asagora bota gurean.

“*Frecce Nere*” italiar-espainiar 4. erregimentu mistoko lelenengo batailoiko guda mutilak ziran. **Iata** mendiko eraso asita egoan.

Eskaldunen jagon lekuak eta adorea obeak izan arren, lortu eben, azkenean, faxistak euren asmoa, maiatzaren 19an, baia. Zazpi egunean eutsi eutseen, jo ta su, euskaldunak faxisteri **Iata** mendiko bizkarrean. Aalegin orretan, alderdi bateko zein besteko gudariak galdu eben bizia bertan, **Iata** mendian.

Eskaldunen aldetiko barririk ez bajaku eldu be, faxisten alderdian burrukaldi atan ildako batzuen barri bado-gu, beintzat. Seguru antzean, askoz be geiago izango ziran.

Burrukaldia maiatzean izan bazan be, andixik eta 4 ilabetera, irailaren 12an, **Iata** mendiko bizkarrean agertu zan “*Frecce Nere*” guda-taldeko espainiar gudari baten gorpua, José Rubio Cuecas izenekoarena. Il eta lau ilabete garrenean. Berau guda-talde orretako 4. erregimentu-koa zan. Alan egiaztatu eban erregimentu orretako kapi-laua zan On Giuseppe Pio Poli jaunak (1937ko zemen-diaren 12an).

Bizkaia galdu zanean, faxistak aurrera egin eben, Santander alderantza. Bertaratu baino leenago, “*Frecce Nere*” guda-taldeko 3. erregimentuko lelenengo batailoari “*Monte Jata*” izena emon eutsoen. Kataluniako frontean, ostera, 1. erregimentuko lelenengo batailoiak eroian izen ori 1938. urtean.

Kapilea

Madriko Museo del Prado deritxonaren zuzendaria izan zan Fernando Alvarez de Sotomayor y Zaragoza jauna, Ferroleko galiziarra, sasoi atako Espainiar artista, margolari ospetsua bera, San Fernandoko kapilea eregin eragin ebana, 1937. urteko maiatzaren 12an, **Iata** mendiko erasoan, ildako izen bereko beraren semearen eta beronen soldadukideen omenez. Ildako semea, Fernando Alvarez de Sotomayor y Castro izeneko alferez probisional zan, “*Frecce Nere*” italiar-espainiar guda-talde mistoko gudamutila. Beragaz batera, beste bederatzi espainiar gudari eta sei italiar, kapitain bat, teniente bat, sarjentu bat eta 3 gudari, il ziran **Iata** mendian egun atako burrukaldian, aurki.

Fernando Alvarez de Sotomayor y Castro jaunaren eriotza-agiria eskatu eutson Bakioko udalari A Coruña-ko legegizona zan Manuel Sendon Amado jaunak, 1937ko irailaren 6an.

Kapilea **Arrilabanaga** izeneko inguruan dago, **Uriarte** baserriko Patxo Uriarteri erositako **Ametzetabaso** izeneko basoko lursaila baten.

Kapilearen proiektua Pedro Muguruza Otaño jaunak eginikoa zan, gizon au Arkitektura Zuzendari Nagusia izan zan sasoi aretan Espainian.

Eregigina, barriz, Raimundo Bilbao izan zan.

Kapilearen zabalpena 1943ko garagarriaren 24an, zapatuz, egin zan. Erriko agintari eta pertsona esaguratsukaz batera lagun asko batu ei zan bertara. Kapilea Mungiako artziprestea izan zan Santiago Ganboa jaunak bedeinkatu eban, mezea emon eta gero. Orretan Bakioko umeen eleizako abesbatzak be esku artu eban.

Kapilearen ardurea Fulgen Garairen eskuetan itzi eben, eta zabaldu zanetik eta 1955. urtera arte, apur gorabeera, urtero emoten zan mezea bertan San Fernando egunean (maiatzaren 30ean), Fernando Alvarez de Sotomayor y Zaragoza aitak ordainduta. Gogoratu San Fernando santua dana Espainiako Falangearen santu jagolea.

Altara ganean, San Fernando erregearen esfingearen margokia egoan. Altarearen beeko alderdian, Fernando Alvarez de Sotomayor y Zaragoza jaunak berberak eginda, beraren semearen eriotzearen irudi antzeko eran, beste margoki bat egoan. Alboko orma bietan, bestetik, arrinabarrezko ilarri bana. Bertan idatzita egozan **Iata** mendiko bizkarrean egun atan ildako gudari faxisten izenak:

Eszerrekoan, espainiarrak:
 “Fernando Alvarez de Sotomayor - alférez

 Manuel Gil
 Daniel Díaz Díaz
 Jerónimo Fernando Ardila
 Manuel Fernández Martín
 Agustín Palomo
 Alfredo Pedrajo
 Daniel Ramatar
 Josë Vázquez Lahera”

Eskoikoan, italiarrak:
 “Serafino Migazzo - capitán
 Antonino Terranova - teniente
 Antonino Mariano - sargento
 Modesto Comandone - soldado
 Enmanuele Savarino - soldado
 Luigi Maiorino - soldado”

Bizkaiko Gotzaindegiak, 1944. urteko dagonilaren 4an, emon eutson Eleizearen baimena Fernando Alvarez de Sotomayor y Zaragoza jaunari berak eregitako kapilan San Fernando santua gurtuteko fundazioa sortuteko.

Orretarako, 22.582,85 pezeta emon ebazan jaun arek.

Alan, diruaren zati bategaz, urtero 13 meza esateko ziran, ilabete guztietan ileko 12. egunean bana eta bestea maiatzaren 30ean, San Fernando santuaren egunean. Ganerako dirua kapilea bera konpondu eta kandelak eta orioa erosteko zan.

Urrengo egunean, dagonilaren 5ean, Alvarez de Sotomayor jaunak Bakioko abadeari, On Antonio Alegria, bialdutako eskutitzean, **Arrilabanagako** kapilearen inguruko egitekoak arean aldatuteko eskatu eutson.

Alantxe, urteko ile guztietako 12. egunean kapilan mezea esan bearrean, maiatzetik urrira arteko ileetan mezea bertan kapilan baino ez esatea proposau eutson, ganerakoetan, erriko eleiza nagosian esango ebal, aro txarra eta abar zala-eta.

Sakristau eta mezautilarentzako aurretik dirurik iminita ez egoanez, gastu areek beste alderditik ordainduko ebazala jakin eragin eutson abadeari.

Urte atako gastuok estalduteko, bada, 100 pezeta emon eutsozan abadeari.

On Antonio Alegria jaunak, Bakioko abadea, diru kopuru areri naikoa eritxi ez, aurki, eta diru geiago (30 pezeta mezako) eskatu gura izan eutson Alvarez de Sotomayor jaunari. Gotzaindegiak, oster, Alvarez de Sotomayor jaunak eskainia onartutera beartu eban abadea. Beronek eskatutakoari larregi zala eritxi eutson Gotzaindegiak, Gotzaindegi eta Bakioko abadearen arteko esku-titz joan-etorrian agiriko danez.

Eleizatxu ori, bada, ez da inoz baseleiza izategino eldu, ez jatorrian ez eta geroko erabilkeran be, kapilea besterik ez da izan. Erriak ez dau inoz aregazko ezelango oneraspenik euki. Oker ez banago be, azkenengo mezea edo prozesinoa 1955. urtearen inguruan egin zan. Arrezkeroan, bapez.

Kapilea, Armintzako bidearen ondotxuan dago, bidearen azpitxuan egon be. Armintza bideko goiko ikuspegi nagosira eldu baino leenago, Armintzako bidetik urten eta eskoatara, **Andiño**ko basobidea (**Portumeko** leengo bide zaarra) artuten dan lekutik 30 metrora, eskoatara barrian.

1981. urtean arrinabarrezko ilarri areek bearen ganean txikituta agiri ziran eta San Fernando erregearen ganeko margokia nonork ostuta egoan. 1982. urtean, barriz, baten batek zatiak batu eta leenago egozan lekue-tan eta eran atzera iminita agiri ziran, zatiren batzuk gal-duta egozala.

1984. urtean, oster, arriok, altarea eta barruko geiena apurtuta eta galduta egozan, betiko. Urteotan, eiztari eta basogintzan ibili diranentzako babesleku baino ez da izan kapilea.

Gaur egun, teiltua beeraren ganera jausita eta barruak utsituta, kanpoko ormak sasi artean baino ez jakoz ikusten. Or dago, bertan beera itzita, betiko, noz jausiko, betiko noz desagertuko.

Iturri bibliografiko eta dokumentalak

- “The Tree of Guernica. A field study of modern war”, Hodder & Stoughton, George L. Steer, 1938.

- “Ermitas de Bakio”, Pablo Zurimendi, 1984, argitaratu bakoa.

- “Antxiñeko I, Historias de Bakio”, Alejandro, Espe eta Sabin Uriarte, argitaratu bakoa, 1989.

- Bakioko Udal Agiritegia (BAUA):

- “Registro de salida de comunicaciones del Juzgado Municipal de Baquio”, 3402 - 0014/002 (1935-1940) - JUZGADO.

- “Registro de entrada de comunicaciones del Juzgado Municipal de Baquio”, 3401 - 0014/001 (1935-1940) - JUZGADO.

- Bizkaiko Eleizearen Historia Agiritegia (BEHA):

- “Papeles varios”, A-053 mikrofilma, 0258/004-00 (doc.14, doc.27, doc.31, doc.35), 1944.

**Iniaki MARTIARTU
 BAKIO**

2006ko abendua